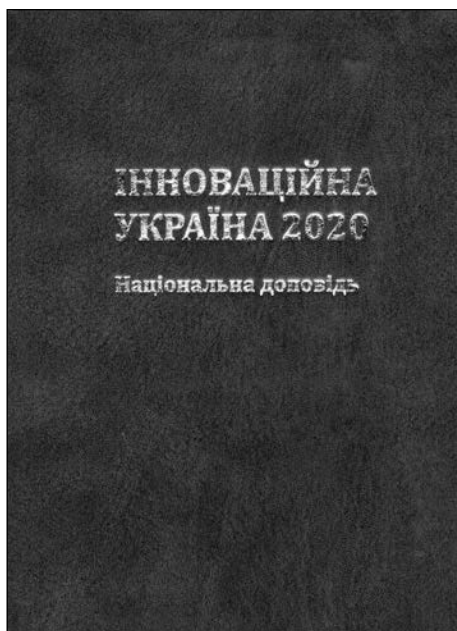

НОВІ ВИДАННЯ

У 2015 році вийшла з друку Національна доповідь «Інноваційна Україна 2020» за загальною редакцією: В.М. Гейця, А.І. Даниленка, Е.М. Лібанової, А.А. Гриценка, О.В. Маркової, М.О. Кизима, І.Ю. Єгорова, І.В. Одолюка

ISBN 978-966-02-7615-4

Національна доповідь продовжує традицію, започатковану Національною академією наук України щодо дослідження ключових проблем соціально-економічного розвитку країни. Актуальність проблем, які розглядаються у представленій доповіді, визначається необхідністю якнайшвидшої зміни існуючих засад економічного розвитку та створення умов для активного використання можливостей вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалів.

Загальна мета представленої доповіді полягає в оцінці стану інноваційної сфери в Україні, визначенні найбільш актуальних проблем і бар'єрів, що гальмують інноваційну діяльність, а також в обґрунтуванні стратегічних напрямів інноваційного розвитку держави та розробленні конкретних пропозицій щодо його стимулювання в умовах подальшої інтеграції України у світовий економічний та науково-технологічний простір.

Розраховано на представників політичної, наукової, адміністративної та ділової еліти України та всіх, хто цікавиться питаннями науково-технічного та соціально-економічного розвитку.

National Report continues tradition of studies of the key social and economic problems of the country, initiated by the National Academy of Sciences of Ukraine. Importance of the problems, which are under consideration in the Report, are determined by the need of quick changes in the foundations of the economic development and in creation conditions for active utilization of the national S&T and innovation potential.

The primary objective of the Report is to assess the state of innovation sphere in Ukraine, to identify the most pressing problems and barriers that hinder innovation, to reveal rationale of strategic directions of innovative development of the country and to prepare specific proposals aimed at promotion of innovation activities in terms of further integration of Ukraine into the world economic, scientific and technological space.

Targeted audience of the Report are representatives of political, scientific, administrative and business elite of Ukraine and all those, who are interested in scientific, technical and socio-economic development.

ВСТУП ДО КНИГИ

Інноваційність є визначальною характеристикою сучасних науково-технічних, виробничих, соціально-економічних та усіх суспільних процесів. Від оволодіння інноваційними механізмами розвитку залежить доля України: чи рухатиметься вона в напрямі входження до числа розвинених країн, чи залишиться стагнуючою країною на узбіччі науково-технічного і соціального прогресу. Це пов'язано з загальними закономірностями суспільного розвитку, згідно з якими у світі відбувається перехід від переважно відтворювального до інноваційного типу розвитку. Хто вчасно зрозумів це і вибудував свою господарську систему відповідно до цього історичного імперативу, той має успіх, повагу і славу, хто — ні, тому залишилися проблеми, невдачі та безвихідь. Інноваційність — це не тільки ключ до динамічного розвитку, добробуту, особистого успіху, а й засіб забезпечення суверенітету країни, її конкурентоспроможності у сучасному надскладному світі. Саме ці обставини — на тлі того, що Україна за індикаторами інноваційного табло Євросоюзу є інноватором, що тільки формується, — стали об'єктивним підґрунтям для ініціації підготовки цієї доповіді.

Застосування логіко-історичної методології поряд з низкою загальних і спеціальних методів дослідження дало можливість показати, що людина за своєю сутністю як творець того, чого в природі не існувало (а сюди відноситься весь суспільний розвиток), є інноватором. Тому перехід до інноваційного типу розвитку має величезне гуманістичне значення. Він є процесом перетворення людини з агента науково-технічного і соціального прогресу у його дійсного суб'єкта, розгортання творчого потенціалу людини і його реалізації у створенні власного світу.

Але перехід до інноваційного типу розвитку відкриває не тільки великі перспективи, а й створює значні ризики для стабільності і збалансованості самого розвитку. Як автомобіль на великій швидкості має більші ризики аварії, так і економіка, що динамічно розвивається, має підвищені ризики дестабілізації. Тому важливо забезпечити надійність роботи всіх суспільних механізмів інноваційного розвитку, безпечність функціонування всієї соціально-економічної системи. Зважаючи на це, в доповіді відведено важливе місце інституційній обумовленості інноваційних процесів, налагодженню взаємодії інноваторів, інститутів, держави і ринку у забезпеченні інноваційного розвитку.

Вирішити такі складні завдання можливо, тільки спираючись на мобілізацію всього науково-технічного, соціально-економічного, гуманітарного і кадрового потенціалу, усвідомлення суспільством невідкладності та важливості цих завдань, високий рівень комунікації органів влади і суспільства, довіри та активності. Такий підхід повинен впроваджуватися на кожному кроці руху у визначеному напрямі. Його задіяно й у підготовці доповіді, в якій взяв участь достатньо широкий загал вчених різних галузей знань, представників академічної та університетської науки, інститутів природничого і суспільно-наукового профілю. Це дало можливість узагальнити світовий, європейський і власний досвід України, визначити потенціал, тенденції, пріоритети, організаційно-технологічні, економічні, фінансові та правові механізми вирішення завдань інноваційного розвитку.

В останні десятиріччя проблеми формування та реалізації інноваційної політики дедалі більше привертають увагу не тільки науковців, а й лідерів бізнесу та політичних діячів. Вплив інновацій на соціально-економічний розвиток може призвести до радикальних структурних змін в економіці та суспільстві і значно вплинути на весь ланцюжок створення вартості - від постачальників до кінцевих користувачів. Водночас інноваційна політика залежить від різних підсистем загальної соціально-економічної системи, чії структурні характеристики та механізми управління впливають на політичні процеси і відповідні результати. Це означає, що в будь-якій

державі необхідно розробити послідовний міждисциплінарний гнучкий набір політичних інструментів у сфері інновацій та пов'язаної з ними діяльності. Розвинені країни світу активно використовують інновації у конкурентній боротьбі на світових ринках. До них поступово наближаються країни, що швидко розвиваються, зокрема деякі азійські держави.

Україна сьогодні також належить до країн, які декларують важливість інновацій для вирішення нагальних соціально-економічних проблем країни. Водночас структурно-технологічні зрушення, що відбулися в роки незалежності, значною мірою мали стихійний характер, а основні механізми зростання продовжують концентруватися в групі галузей, чия конкурентоспроможність в основному залежить від використання екстенсивних факторів виробництва і потребує відносно невисокого рівня інноваційної активності, ґрунтуючись на експорті сировинних товарів і продукції нижчих виробничих переділів, що обумовлює низьку конкурентоспроможність економіки, нееквівалентний обмін та значне відставання країни в соціально-економічному розвитку.

Актуальність проблем, що розглядаються у представленій доповіді, визначається необхідністю якнайшвидшого переведення економіки на рейки інноваційного розвитку. Сучасна криза продемонструвала всю небезпеку і безперспективність орієнтації на експортно-сировинну модель розвитку та використання переваг, пов'язаних із відносно низькою вартістю робочої сили. Подолання наслідків кризи і перехід до стійкого зростання напряму залежить від ефективності зусиль держави та бізнесу в контексті розгортання процесів диверсифікації економіки, підвищення рівня її інноваційності та створення умов для реалізації креативних здібностей населення, яке в Україні має європейський рівень освіти.

Такий шлях обумовлює необхідність істотних перетворень в інституційному середовищі ведення бізнесу в Україні, формування сприятливого інноваційного клімату, активізації досліджень і розробок, здійснення прориву у сфері використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій. Україні належить подолати значне відставання за рівнем інноваційної активності підприємств порівняно з розвиненими країнами світу і, насамперед, своїми сусідами — країнами ЄС. В Україні цей показник не перевищує 20 % (за даними обстежень інноваційної діяльності), тоді як середній показник по ЄС, вже не кажучи про країни, які є інноваційними лідерами, становить 44 %. Не відповідають інноваційному курсу і низькі витрати на дослідження і розробки, особливо у промисловості України.

Вирішення завдань переходу на інноваційний шлях розвитку вимагає розроблення методичного інструментарію та здійснення системних аналітичних досліджень і прогнозних оцінок, особливо в частині ідентифікації параметрів національної інноваційної системи. Проведений аналіз стану інноваційного та науково-технічного потенціалу України та розроблення пропозицій щодо стимулювання інноваційної активності дозволили певною мірою з'ясувати наслідки реалізації тих чи інших заходів і здійснити прогнозні оцінки їхнього впливу на хід соціально-економічних перетворень у нашій країні.

Загальна мета представленої доповіді в першу чергу полягає в обґрунтуванні стратегічних напрямів інноваційного розвитку держави в умовах подальшої інтеграції України у світовий економічний та науково-технологічний простір. Спеціальну увагу автори роботи приділили оцінці наявного інноваційного потенціалу та вирішенню проблеми підвищення ролі наукових досліджень і розробок у процесах соціально-економічного розвитку в контексті активізації міжнародної співпраці у цій сфері та формування засад для створення сучасної національної інноваційної системи.

Розроблення методологічних і науково-практичних проблем формування ефективної національної інноваційної системи визначається насамперед потребами суспільної практики і має як суто науковий, так і практичний аспекти.

Звідси випливає необхідність розроблення організаційно-економічного механізму формування інноваційної стратегії держави на сучасному етапі з урахуванням можливостей реалізації потенціалу науки та з позицій формування умов для широкого застосування інновацій у різних секторах економіки. Отримані при підготовці доповіді результати спрямовані на формування державної економічної політики з урахуванням впливу технологічного фактора на забезпечення розвитку економіки на основі знаннєвого ресурсу для реалізації визначених соціально-економічних пріоритетів.

Як свідчать матеріали доповіді, стан інноваційної діяльності в Україні важко вважати задовільним. Незважаючи на наявність значного наукового потенціалу та досвід створення технологічно складної продукції, країна з року в рік втрачає свої позиції на ринках високотехнологічних товарів і послуг, що у сучасному світі розвиваються найбільш динамічно. Ідея економіки, заснованої на знаннях, рушійною силою котрої є інновації, в українському суспільстві була значною мірою дискредитована через неефективні та непослідовні дії влади й анонсування заходів, які так і не було втілено в життя.

У роки незалежності в Україні постійно проводилися реорганізації органів державної влади, які відповідали за реалізацію науково-технічної та інноваційної політики, існував значний розрив між саме інноваційною та іншими видами політики, зокрема промислової, форми і методи якої в останнє десятиріччя оновилися, а їхнє використання в поточній діяльності урядів та бізнесу європейських країн суттєво інтенсифікувалося. Тому одне з нагальних завдань полягає у тому, щоб подолати розриви з європейськими країнами: йдеться про формування взаємоузгодженої промислової, технологічної та інноваційної політики з урахування потреб розвитку внутрішнього і зовнішніх ринків.

Особливого значення в умовах глобалізації набуває пошук компромісу між державними інтересами та інтересами транснаціональних корпорацій, без чиїх інвестицій складно швидко модернізувати вітчизняну промисловість, але водночас важливо не допустити формування зовнішньої технологічної залежності, про що свідчить досвід окремих країн, які не змогли при цьому протистояти натиску ТНК, що вже спостерігається в Україні в окремих видах діяльності.

Механізми реалізації інноваційної політики в Україні, як правило, потерпають через недостатню увагу державної влади саме до інноваційної політики. Законодавчі акти щодо підтримки інновацій у багатьох випадках мають більш низький пріоритет порівняно з деякими іншими нормативними актами держави. Це призводить до блокування інноваційних ініціатив. Такий несприятливий розвиток подій створив розрив між наукою, освітою та економікою. Необхідно удосконалити законодавче забезпечення, змісту якого в цій доповіді приділено особливу увагу, та посилити взаємоузгодженість між основними законодавчими актами України, що регулюють діяльність в інноваційній сфері.

Формування стратегії інноваційного розвитку передбачає радикальні зрушення в парадигмі розвитку України і відповідає цілеспрямованості переходу України на європейський шлях розвитку. Необхідною передумовою для цього є розроблення відповідної державної стратегії, яку в ході необхідної суспільної дискусії підтримають основні зацікавлені сторони. Така стратегія в разі її ухвалення Верховною Радою дозволить створити децентралізовані структури прийняття рішень, які, тим не менше, працюватимуть на досягнення спільної мети — забезпечення динамічного та гармонійного соціально-економічного розвитку країни.